

Nastavak sa 7. str.

Čuvar materinskog jezika i hrvatske nacionalne samobitnosti

Đuro VIDMAROVIĆ

pravila, ali tako da ih Vlada ne odbije. U tome su vrlo vješto i uspješno surađivali Ivan Trnski, Tade Smičiklas i Ivan Kostrenčić.

Dne 24. listopada 1899. razaslana je okružnica svim književnicima s pozivom na sastanak.

Nakon dosta neugodnog odugovlačenja, ban Dragutin Khuen – Hedervary je 17. ožujka potpisao Pravila Društva hrvatskih književnika čime je njihov rada mogao početi.

Za deset dana ova je odluka uručena „odboru desetorice“.

U Pravilniku je predviđeno da DHK ima četiri kategorije članova: pravi članovi, zakladnici, utemeljitelji i izvanredni članovi.

Za prvog predsjednika DHK izabran je časni starina, ugledni književnik, političar i rodoljub, Ivan Vitez Trnski.

Društvo hrvatskih književnika djeluje i tijekom Prvoga svjetskoga rata. Međutim, kada je propala Austro – ugarska i formirana nova jugoslavenska država vodstvo DHK prihvaća ovu činjenicu. Dne 14. prosinca 1918. održana je sjednica Upravnog odbora pod predsjedanjem dr. Nikole Andrića s jednom točkom dnevnog reda: pozdrav Regentu Prijestolonasljedniku Aleksandru kojemu je upućen brzojav: U novom jugoslaaven-skom duhu 7. lipnja 1919. predsjednik DHK dr. Nikola Andrić pročitao je referat na glavnoj skupštini, dajući mu naslov „Jedan narod treba i jednu književnost da ima“ u kome se založio za jedinstvo jezika i pisma, kako je izjavio: „Od Subotice do Cetinja, od Beograda do Varaždina, od Skoplja do Splita“. Tom je prilikom donesen i jezično unitaristički i za Hrvate nepovoljan zaključak: „Zaključak cijeloga razlaganja bio bi dakle ovaj: - Srbi ostaju kod ekavskog dijalekta u građanskom i književnom životu, a kod ćirilice ostaju u Crkvi. Hrvati naprotiv primaju ekavštinu u jeziku, a ćirilicu u Crkvu – dok bi se latinica, kao predstavica svjetske kulture, prihvatila na cijelom području državnog i kulturnog života. ...Sve drugo imalo bi se prepustiti budućnosti“. Sukob unutar DHK bio je neizbježan.

Očito ogorčen zaključkom o jeziku upravni odbor DHK, na prijedlog Joze Ivakića izdao je posebnu izjavu 6. lipnja 1919. koja glasi:

„U ovo doba, kada treba na novim temeljima da se izgradi naša nova jugoslavenska kultura, u doba kad se preobraća socijalni poredak u nas i u svijetu, potrebna je više no ikada potpuna sloboda Riječi.“

(...)

Neka živi slobodna riječ!

Dolje sa svakim fanatizmom, koji gazi Riječ! Dolje s fanatizmom crkvenim, državnim, narodnim i socijalnim!

Neka živi slobodna Riječ! Neka caruje Duh nad materijom, Čovjek nad zvijeri!“

Nakon ovih izjava zaključeno je kako DHK treba poraditi oko sjedinjenja ili saveza svih jugoslavenskih književnih društava. Ubrzo su date smjernice koje će slijediti izaslanstvo DHK prilikom stvaranja jugoslavenske književne udruge. U izaslanstvu DHK naći će se dr. Nikola Andrić, Ferdo Livadić i Julije Benešić.

DHK je u to vrijeme izdavao vrlo cijenjeno glasilo „Savremenik“.

Godine 1926., 23. rujna održana je redovita glavna godišnja skupština DHK u nazočnosti 23 člana. Tada je odlučeno da se pristupi internacionalnom PEN – klubu, a Milan Begović je zadužen za komunikaciju s ovom udrugom. Na toj sjednici je Slavko Batušić najavio istupanje iz odbora DHK, pročitavši prethodnu izjavu Društva jugoslovenskih književnika u kojem je javljeno kako je društvo utemeljeno te da traži od DHK da se raziđe i novom društvu ustupi sve svoje prostorije i svoj cjelokupni inventar.

Nakon što je pročitana ovaj tekst predsjedavajući dr. Ivo Politeo je obrazložio kako je ovaj zahtjev suprotan Pravilniku DHK. I zbog toga „nema smisla raspravljati o nečemu, o čemu se ne može ujedno zaključivati“.

Nakon što je Skupština izabrala za predsjednika DHK Ljubu Babića – Gjalskog, povedena je rasprava o osnutku Društva jugoslavenskih književnika. Privremenom upravnom odboru DJK upućen je 1. listopada 1926. dopis:

„... (...)

Po Vama predložena forma jedinstvenog udruženja ne vodi, po našem mišljenju, taj svrski – štoviše udaljuje od nje. Insistiranje na toj formi dovelo bi do jednakog rascjepa i suvišnih protivnosti, do kojih i insistiranje na sindikalnoj bazi. Organizatorna forma saveza autonomnih udruženja, na koju u načelu mi rado pristajemo, jer po iskustvu, stečenom i kod ostalih udruženja, za sada je najpodesnija. Činjenica, da se pojedina udruženja zovu hrvatskim, srpskim ili slovenskim, ne bi smjela sama po sebi smetati nijednog jugoslavenskog književnika, koji bar u jugoslavenstvu ne vidi negaciju hrvatstva, srpstva ili slovenstva. (...).“

Borba s unitarističkim programima se nastavila. Unatoč snažnim zagovornicima, ova protuhrvatska politička koncepcija nije prevladala i nije odvela DHK na anacionalnu stranputicu.

Drugi veliki potres DHK doživljava početkom Drugog svjetskog rata i uspostavom Nezavisne Države Hrvatske.

Nažalost, cjelovitu povijest Društva hrvatskih književnika nije moguće napisati zbog toga što je uništena dobrim dijelom arhivska građa koja se odnosi na rad 1941–1945. U tom razdoblju predsjednik DHK bio je istaknuti književnik, dr. Mile Budak. Na žalost, Društvo se jednim dijelom polariziralo na one koji su prihvatili Hrvatsku državu i na skupinu koja to nije učinila i čiji su se predstavnici priključili partizanskom pokretu. Među njima je bio i najznačajniji književnik toga vremena Vladimir Nazor, dok je najznačajniji književnik lijeve orijentacije Miroslav Krleža živio u Zagrebu, ali nije objavljivao. Uspirkos ratnim nedaćama književni život i književno stvaralaštvo nisu gubili na snazi.

Nakon što su 1945. pobijedili komunisti, a Hrvatska postala dio Titove nove Jugoslavije, žestoko se obračunavaju sa staležom hrvatske inteligencije koji u većem dijelu nije otišao u partizane. Posebno su stradali novinari koji su gotovo svi ili ubijeni ili protjerani u inozemstvo, ili izbačeni s radnih mjesta bez prava na objavljivanje, a posebice su stradali svećenici, redovnice i redovnici kojih je preko 600 ubijeno. Slična sudbina

pogodila je i članove Društva hrvatskih književnika. Ukida se „stari“ DHK, a već 15. lipnja 1945. održana je u Zagrebu Osnivačka skupština „novoga“ Društva književnika Hrvatske (DKH). Dne 19. studenoga iste godine Ministarstvo unutrašnjih poslova DF Hrvatske službeno je odobrilo novo Društvo. Osnivačku skupštinu vodio je Petar Lasta, a kao glasnogovornik književnika koji su stradali od strane ustaša govorio je Joža Horvat. Oni koji su stradali od partizana proglašeni su zločincima i neprijateljima. Za počasnog predsjednika novoga Društva izabran je Vladimir Nazor, a za predsjednika Luka Perković, književnik socijalne orijentacije, bez naglašenog političkog profila koji je u tom trenutku pokrивao svojom političkom „neutralnošću“ progone koji su uslijedili. Njegovi potpredsjednici bili su Ivo Frol i Novak Simić, a tajnici Vjekoslav Kaleb i Marin Franičević. U upravni odbor imenovani su Miroslav Krleža, Joža Horvat, Ivo Čaće, Ilija Jakovljević, Božena Begović, B. Sučević i Mato Lovrak. Vrlo je značajnu ulogu dobio Časni sud u sastavu Zdenko Štambuk, Stanislav Šimić i J. Pavičić. Časni sud je preuzeo strašnu političku funkciju utvrđivanja krivnje članova bivšega Društva hrvatskih književnika zbog „kolaboracije književnika s okupatorom u II. svjetskom ratu“. Brojni članovi DHK bili su izvedeni na stup srama i osuđeni na kraće ili duže kazne zabrane objavljivanja i javnog nastupanja, a neki od njih su i ubijeni, odnosno nestali. Manji dio uspio je otići u emigraciju, a neki su osuđeni kao ratni zločinci. Arhivska građa časnog suda je negdje „zagubljena“, a postupci njegovi spadaju u tamne stranice povijesti DHK. Novo Društvo književnika Hrvatske pristupilo je 17. – 18. studenoga 1946. Savezu književnika Jugoslavije kojemu je na čelo postavljen srpski i jugoslavenski književnik, podrijetlom Hrvat iz BiH, kasnije proslavljeni nobelovac, dr. Ivo Andrić.

Dne 23. veljače 1947. održana je glavna skupština DKH. Tada je nazočne u ime predsjedništva Saveza književnika Jugoslavije pozdravio osobno Ivo Andrić, a u ime hrvatskog komunističkog državnog vodstva, Vladimir Nazor. U tajnika DKH unaprijeđen je Zdenko Štambuk. On je na skupu pročitao referat pod naslovom „O našoj književnosti i književnim prilikama“. Govoreći o zadacima DKH on je između ostaloga kazao:

„Zadatke naše književnosti u općim crtama fiksirao je u svom referatu na I. kongresu književnika Jugoslavije drug Radovan Zogović. ...“

Na kraju poslani su pozdravni brzojavi maršalu Titu i predsjedniku vlade NR Hrvatske dr. Vladimiru Bakariću.

Godine 1948. KPJ prekinula je bratsku suradnju sa Sovjetskim Savezom. To se osjetilo i u radu DHK. Njegov broj tada je sveden na 68 članova.

Ponovno su se 26. studenoga hrvatski književnici morali zaklinjati maršalu Titu na vjernost. Na plenarnom sastanku koji je vodio cijenjeni pisac za djecu i sljedbenik nekadašnjeg političara Svetozara Pribečevića, Slavko Kolar, književnici su donijeli sljedeću „prosvjednu rezoluciju“:

„ (...)

U takvoj situaciji, stojeći u redovima trudbenika izgradnje socijalizma, mi književnici Hrvatske izražavamo svoje nepokolebljivo povjerenje našem partijskom i državnom rukovodstvu na čelu s drugom Titom, odajući mu ujedno bezgraničnu zahvalnost što je imao toliko snage da povede ovu tešku borbu za čistoću marksističke nauke i bolju budućnost svih naroda svijeta.“

Nakon raskida sa staljinizmom i boljševičkim oblikom soc-realizma, književnicima je kao ideološki okvir nametnuta Titova varijanta socijalističkog realizma. To nije donijelo unutarnju koheziju i stabilnost. Nakon Krležina referata u Ljubljani raskid sa Sovjetskim Savezom na ideološkoj razini bio je definitivn.

Međutim partijska nomenklatura budno je pratila što književnici pišu i kako djeluju. One koji nisu slušali ili „osjetili“ što Partija od njih traži državni represivni aparat je žestoko progonio. Podsjećam na nekoliko istaknutih književnika koji su robijali u Staroj Gradiški, ili na Golom otoku, odnosno Svetom Grguru: Dubravko Jelčić (kao petnaestogodišnji školarac) Stojan Vučićević, Joja Ricov, Andrija Vučemil, Ante Stamać, Zvonimir Bartolić, Zvane Črnja, Ante Zemljarić, Ivo Balentović...

Zbog tobožnjeg hrvatskog nacionalizma također su progonjeni istaknuti hrvatski književnici. Prije Hrvatskog proljeća najpoznatiji među njima bio je veliki pjesnik Zlatko Tomičić. Nakon Hrvatskog proljeća uslijedio je progon književnika koji su prihvatili mogućnost ustavnog preustroja Jugoslavije u Federaciju ravnopravnih državnopravnih subjekata. Na dugotrajna tamnovanja osuđeni su: Vlado Gotovac, Marko Veselica, Juraj Lončarević, Ante Sekulić, Vlatko Pavletić, Franjo Tuđman, Anđelko Mijatović, Vjenceslav Čížek, Mirko Vaupotić, Vladimir Rem... Mnogi su ušutkivani na različite načine. Kroz to titoističko vrijeme, poglavito nakon raskida sa Staljinom središnja ličnost hrvatskog književnog života postao je veliki književnik lijeve ideološke usmjerenosti, Miroslav Krleža. Cjelokupno stvaralaštvo bilo je podređeno njegovoj estetici, etici i političkim stajalištima. To je trajalo sve do demokratskih promjena 1990. Pri tome, potrebno je naglasiti kako je Miroslav Krleža 1968. potpisujući Deklaraciju o položaju hrvatskog jezika, na određeni način olabavio antihrvatski, odnosno kako su tada nazivali, unitaristički pritisak na hrvatske književnike. Ta povijesna zasluga ne smije se zabaciti.

Nakon pada berlinskog zida u DKH dolazi do demokratskog previranja. Pokazalo se kako su hrvatski književnici i pored svih čistki i ograničavanja ostali duhovna kraljevina svoga naroda. Možemo slobodno i s ponosom kazati kako demokratske promjene u Hrvatskoj počinju u DHK. Prva u tome je bila jedina žena predsjednica ove udruge Marija Peakić-Mikuljan. Početkom 1985. godine izabrana je za predsjednicu DKH kao prva žena u povijesti toga Društva. Njezini mandati ostali će upamćeni, ali i zabilježeni u medijima i dokumentima DHK kako vrijeme borbe hrvatskih književnika i intelektualaca protiv „crnih lista“ i verbalnog delikta, protiv staljinističkih kadrova u kulturi i politici u Hrvatskoj i konačno protiv velikosrpskog zveckanja oružjem iz Beograda krajem 80-ih godina prošlog stoljeća.

Već 1989. DKH organizira susret s književnicima iz dijaspore. To je bio veliki demokratski događaj ne samo za književnike jer je pokazao da hrvatski kulturni prostor postoji, a da je floskula o tzv. neprijateljskoj emigraciji i emigrantskoj književnosti potrošena.

Godine 1989. održan je glasoviti sastanak u prostorijama DHK kojim je predsjedavao Stjepan Čuić gdje je glavni govornik bio dr. Franjo Tuđman. Na tom sastanku udareni su temelji političkih demokratskih procesa. Bio je to veliki povijesni događaj.

Nakon demokratskih promjena 1990. u strukturama nove parlamentarne i izvršne vlasti sudjeluju i članovi DKH. Navodim neke od njih: Franjo Tuđman, Vlatko Pavletić, Dalibor Brozović, Neven Jurica, Milivoj Slaviček, Marija Peakić-Mikuljan, Živko Kustić, Dubravko Jelčić, Dalibor Brozović, Ivan Tolj, Božidar Petrač, Ivo Sanader, Ivan Aralica, Nedjeljko Mihanović, Stjepan Babić, Slobodan Prosperov Novak, Ante Matić, Zvonimir

Nastavak na 29. str.